

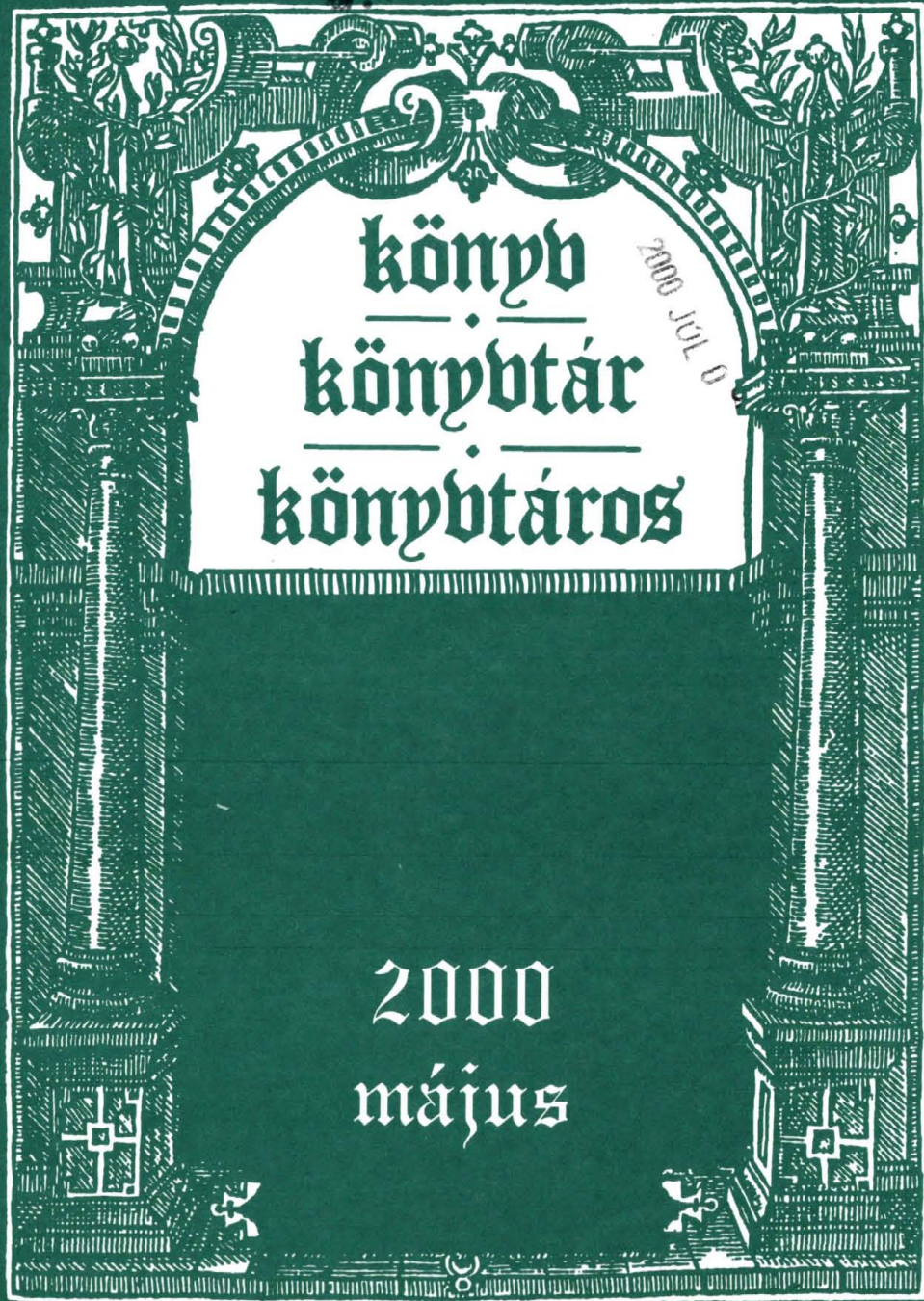
P 2570(2)

könyv
könyvtár
könyvtáros

2000 JUL 0

2000
május

1986

HORVÁTH ZOLTÁN
SÖVÉNY MIHÁLY
SZÉNÁ SINÉ HARTON EDIT

BÁCSALMÁS

Fejezetek egy felső-bácskai
kisváros történetéből

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

9. évfolyam 5. szám

2000. május

Tartalom

Könyvtárpolitika

„Az információhoz jutás nem lehet földrajzi kérdés”. Beszélgetés Rockenbauer Zoltán kultuszminiszterrel	3
A közkönyvtár és információs szolgáltatásai	7
Nagy Krisztina: A kulturális törvény és a parlamenti pártok	9

Lectori salutem

Kovács Sándor Iván: A könyvtár békéje	15
--	----

História

Gerő Gyula: Emlékezés a(z) „(h)őskorra”	20
--	----

Műhelykérdések

Bartos Éva: A helyi társadalom igényének hatása a közkönyvtári szolgáltatásokra, megjelenésük módja és eszközei	30
--	----

Extra Hungariam

Sonnevend Péter: Orosz könyvtárakról	36
---	----

Könyv

Olvasásfejlesztés iskolában és könyvtárban	43
Bácsalmás. Fejezetek egy felső-bácskai kisváros történetéből	46

Konferenciák

Koltay Tibor: Divatok, projektek, napi gyakorlat	48
Hadrovics Gábor: Látogatás a lipcsei könyvvásáron	50

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	53
---	----

From the contents

Discussion with the Minister of the National Cultural Heritage, Mr. Zoltán Rockenbauer (3);
Public libraries and their information services (00);
Krisztina Nagy: The law on culture and the parties of the Hungarian Parliament (00);
Gyula Gerő: District libraries, people's libraries and their staff members (00)

Cikkeink szerzői

Bartos Éva, a FSZEK osztályvezetője; *Gerő Gyula*, a Könyvtáros ny. főszerkesztője, a Könyvtári Levelező/lap alapító szerkesztője; *Hadrovics Gábor*, a Rendőrtiszti Főiskola könyvtárosa; *Koltay Tibor*, a Szent István Egyetem Központi Könyvtára igazgatója; *Kovács Sándor Iván*, az ELTE tanszékvezető professzora; *Nagy Krisztina*, egyetemi hallgató; *Sonnevend Péter*, a Kaposvári Egyetem oktatója

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Gyóri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791
Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: **Monok István**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója
Nyomta az ETO-Print Nyomdaipari Kft., Budapest
Felelős vezető: **Balogh Mihály**
Terjedeleme 5,7 A/5 kiadói ív.

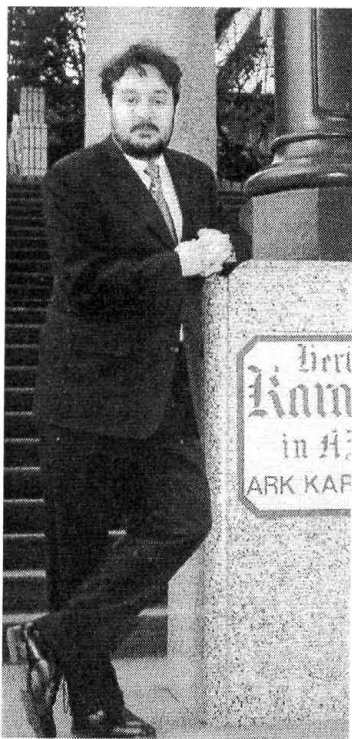
Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár
Előfizetési díj 1 évre 3000 forint. Egy szám ára 250 forint
HU-ISSN 1216-6804

„Az információhoz jutás nem lehet földrajzi kérdés”

Beszélgetés
Rockenbauer Zoltán kultuszminiszterrel

– *Miniszter úr! Egyik szemünk sír, a másik nevet. Kezdjük talán a nevetéssel. Mindannyian, az egész hazai könyvtári–könyvtárosi szakma szívből örül annak, hogy az Ön személyében, tudunkkal először a magyar történelemben (ám nem a világtörténelemben), egy könyvtáros, egy könyvtárszakot végzett személy foglalkozhat a kulturális tárca bársonyszékét. Miniszterelnökünk volt már könyvtáros [Antall Józsefnek nemcsak könyvtárosi diplomája (is) volt, de dolgozott is a könyvtárban, még a Vadász utcai FSZEK-fiókban is], kultuszminiszter még nem. Mi ebben szakmánk szimbolikus jelentőségű „győzelmet” is ünnepeljük, és persze a szokásosnál is melegebben üdvözljük Önt új funkciójában. De erről talán később, többet! Amiért a másik szemünk sír, az azért van, mert Ön az egyik legfontosabb interjújában, a Népszabadságnak adottban (2000. febr. 1.), amikor felsorolta a legfontosabb nemzeti intézményeket (idézzük: „Jó tehát, ha van Nemzeti Színház, Nemzeti Múzeum, Nemzeti Galéria, Állami Operaház, Nemzeti Filharmonikusok, és így a magyar kultúra köthető egy-egy intézményhez is”), kihagyta a Nemzeti Könyvtárat. Miért?*

– Kifejejtettem volna a könyvtárat? Mentegetőzhetnék könyvtárszakos létemre, hogy a szabónak lyukas a nadrágja, a cipésznek nincs jó cipője. Lehet, hogy a könyvtár olyannyira természetes nekem, hogy egy felsorolásnál már eszembe sem jut? A Széchényi Könyvtárnak már előbb olvasója voltam, miként az a szabályzat szerint lehetséges lett volna: egy diákversenyen való indulás ürügyén kordedvezményrel iratkoztam be – még a Nemzeti Múzeum-beli épületbe. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba pedig még korábban, elsős gimnazistaként kezdtem el járni. Az első három munkahelyem is könyvtár volt, s tulajdonképpen csak az államtitkári kinevezésemkor adtam fel – kényszerűen – a könyvtárosi állásom a Néprajzi Múzeumban – 1990-től ugyanis hivatalosan fizetés nélküli szabadságomat töltöttem.

– Azt mindannyian tudjuk, Ön is megerősítette az imént, hogy egyik szakja szerint könyvtáros. Persze, lévén a könyvtárosok, mint Ön is tudja, az átlagosnál – per definitionem – tájékozottabbak, sok minden mást is tudunk Önről. Mégis arra kérnénk, beszéljen magáról, könyvtári kötődéseiről, élményeiről, arról, hogy milyen helyet foglal el a könyvtár az Ön tudósi, politikusi és magánemberi világában, világképében!

– Mint említettem, már gimnazista koromban lelkes könyvtárba járó voltam. A katalógusok használatát hamar elsajátítottam, így mindvégig megmaradtam bogarászó típusú könyvtárhasználónak, aki magától szereti megtalálni azt, amit keres. Főiskolás és egyetemista koromban rengeteget ültem olvasótermekben, Budapest minden általános gyűjtőkörű nagykönyvtárának voltam rövidebb-hosszabb ideig beiratkozott olvasója.

A könyvtár másik oldalával párhuzamosan ismerkedtem meg, hiszen 1978-tól 83-ig magyar–könyvtár szakra jártam a nyíregyházi főiskolára, 83-tól pedig könyvtárosként dolgoztam, ettől kezdve egyszerre voltam könyvtáros és olvasó. Az ELTE néprajz szakát egyéni levelezőként, munka mellett végeztem. Első munkahelyemet az egyetem miatt kellett otthagynom, mert főnökeim nem vállalták, hogy munka mellett tanuljak. Hét évig dolgoztam könyvtárosként, s azt mondhatom, a könyvtárosság sokféle formájával kerültem élő kapcsolatba. Háromféle könyvtártípust is próbáltam: közepes méretű közművelődésit, idegennyelvű, általános gyűjtőkörű nagykönyvtárat és kis szakkönyvtárat. Foglalkoztam kölcsönzéssel, katalógusépítéssel, olvasótermi munkával, tájékoztatással, szakozással – úgyszólván a könyvtárosi munka minden fajtáját megismertem. Leginkább tájékoztatni szerettem, szívesen segítettem szakkatalógus alapján; és legjobban a könyvek polcra való visszacsúszását utáltam. Kifejezetten örömet leltem a szakozásban – tanáraim el se hínék! –, amikor a Néprajzi Múzeum szakkatalógusát rám bízta. Az ETO-rendszer szűknek bizonyult a szakkönyvtár számára. Elődeim még korábban kidolgoztak egy, az ETO-ra épülő, de testre szabott szaktáblázatot, ezt használtuk. Ez idő tájt döbbentem rá, hogy az összes létező nyelv közül a finn áll a legtávolabb a magyartól, mert bármilyen más nyelvű könyvről – francia és angol nyelvismeret alapján – viszonylag hamar megállapítható volt, hogy miről szól, ám a finn nyelvűekkel képtelen voltam boldogulni.

Az elmúlt tíz évben lényegesen kevesebbet jártam könyvtárba, mint korábban. A parlamenti munka kevésbé kedvez az elmélyült olvasásnak, a katalógusokban való kutakodásnak. A számomra szükséges könyveket – így a szakkönyveket is – pedig leginkább megvásároltam. A sajtó pedig a képviselőknek többé kevésbé a rendelkezésükre áll.

– Szakmánk szinte teljes egyöntetűséggel úgy véli, hogy a könyvtáriügyben fordulatot hozott a kulturális törvény. Ennek immáron nagy irodalma is van. Ráadásul a törvény a lehető legjobbkor jött. Akkor, amikor a „vadkapitalizmus” lefutása vagy legalábbis visszaszorulása után a megszilárdítás, a valóban polgári Magyarország kialakítására látszott megérni az idő. Ön hogyan látja ezt a kérdést, ezt a helyzetet, milyen trendek kibontakozásában, megerősödésében bízik – a könyvtáriügy vonatkozásában?

– Ahhoz, hogy a polgári jelzővel illethessünk egy államot, annak legelőször is biztosítania kell az ún. alapjogokat mindenki számára. A magyar alkotmány tartalmaz ehhez alapvető garanciákat (pl. a művelődéshez való jog, a közérdekű adatok megismerésének joga, a tudományos és művészeti élet szabadságának joga, a nemzeti és etnikai kisebbségek joga saját kultúrájuk ápolására stb.). A kulturális törvény célkitűzései szerint pontosan ezen alapjogok gyakorolhatósága érdekében kívánjuk mindenki számára biztosítani a könyvtárhasználat jogát Magyarországon. Az információs társadalom és a demokratikus jogállam – vagy ha úgy tetszik, a „polgári” állam – működésének egyik alapfeltétele, hogy az információk szabadon áramoljanak, és azok, illetve a könyvtári dokumentumok bárki számára hozzáférhetőek legyenek. Ez az alaptétel a jelenlegi kormányprogramban is hangsúlyosan szerepel. Ugy gondoljuk, hogy a kulturális szolgáltatások elérhetősége nem lehet földrajzi kérdés, ezért felülvizsgáljuk a közgyűjtemények intézményeinek működését és finanszírozását. Szeretnénk ugyanis megteremteni az esélyt mindenki számára, hogy képes legyen élni az információs társadalom lehetőségeivel, s ehhez stabillá kell tennünk a nyilvános könyvtárak rendszerszerű működését. A nyilvános könyvtáraknak – függetlenül attól, hogy ki a fenntartójuk – közvetíteniük kell egymás szolgáltatásait, el kell érniük, hogy ne az olvasókat küldözgessék, hanem a rendszer tagkönyvtárai képesek legyenek ott és akkor szolgáltatni az információt vagy a dokumentumot, ahol erre az igény felmerült. Végül is számomra teljesen egyértelmű, hogy a törvényben megfogalmazottak teljesítésével mindezen célokat el tudjuk érni.

– *Sokan úgy vélik, hogy ma a legfőbb gondok nem éppen anyagiak, pénzügyiek, nem a források szűkössége miatt valók. Am nagyon sok a szorosabban vett szakmai probléma. Csak néhányat említenék: a falusi kiskönyvtárak „leszakadása”, rop-pant nehéz helyzete; az egyetemi könyvtárak (és persze a főiskolaiak) hiányosságai, az, hogy épp a hallgatók igényeit nem képesek európai szinten kielégíteni (míg talán a tudósokét, kutatókét igen); a könyvtárosok presztízsének ún. „helyben járása”, nagyon is szerény (!) volta, stb. De nem mi szeretnénk az ilyesmiket sorolni, arra lennének kíváncsiak, Ön hogyan látja a problémák mezejét. Mit emelne ki? Miket gondol és miképp orvosolhatónak, mik lennének a „főcsapás” irányjai?*

– A könyvtáriügy vonatkozásában a „főcsapás” irányjai közül a tárca szakosztálya által kidolgozott stratégiai fejlesztési terv alapján két feladatot tartok kiemelendőnek. Mindkettő kapcsolódik az előző kérdéséhez is: mind a könyvekhez, folyóiratokhoz, bármilyen könyvtári dokumentumhoz, mind az információhoz való hozzáférés biztosítását. Ehhez egyrészt az országos dokumentum-ellátási rendszert, másrészt a könyvtári-informatikai rendszert kell fejleszteni. Ezzel párhuzamosan át kell tekinteni azokat a központi költségvetési forrásokat is, amelyek az önkormányzatok feladatellátási kötelezettségeihez kapcsolódnak, például a cél- és címzett támogatások elnyerésének feltételeit. Fontos lenne, hogy az önkormányzatok ne csak az iskolák életveszélyes épületeinek felújítására, hanem az ugyanilyen állapotú könyvtárak, művelődési házak rendbetételére is kaphassanak segítséget. Az elérhető központi támogatások felhasználásánál viszont alapkövetelmény kell legyen, hogy a fejlesztés a könyvtári rendszerhez való csatlakozást segítse. Fontos terület a könyvtári szakemberek folyamatos képzése, illetve továbbképzése is, ehhez egészen biztosan jelentős segítséget ad az ez év elején beinduló képzési támogatási program. Ennek

keretében különös figyelmet fordítunk a községi könyvtárak szakember-ellátottságának javítására. Közhelynek számít, hogy minden rendszer olyan teljesítményre képes, amilyent a „végpontok” produkálnak. Ezért a könyvtárak esetében a fejlesztési trendek eredményeit elsősorban a községi könyvtárak szolgáltatási minőségén lehet majd lemérni. Azokban a községekben tehát, ahol az önkormányzat kinyilvánítja, hogy könyvtárfenntartással szeretné megoldani kötelezettségét, ott mindenképpen szeretnénk elérni, hogy pár éven belül diplomás szakemberek álljanak rendelkezésre. A felsőoktatási könyvtárak esetében tisztázni kell az alapfeladatok körét, és el kell érni, hogy a könyvtári rendszerben betöltött fontos szerepük tükröződjék a fenntartói támogatásokban is. Mind a felsőoktatási könyvtárak, mind az országos szakkönyvtárak meghatározó elemei a könyvtári rendszernek, ezért élveznek kiemelt figyelmet a NKÖM pályázataiban. Fontos ágazati feladatnak tekintem az egyházi könyvtárak bevonását is, mind a könyvtárakban dolgozó munkatársakkal való szoros munkakapcsolat, mind a pályázati lehetőségek megteremtése révén. A felsorolt könyvtárak és az önkormányzati könyvtárak együttműködésének kialakítása nem csupán köteleességünk, de közös érdekünk is.

– *Régóta vége annak a világnak (hál’Istennek), amikor a kultuszminisztérium vezényelte a könyvtárügy egészét. Ma az önkormányzati és egyéb autonómiák (pl. egyetemek) egész serege teszi többszattává s többkötődésűvé a könyvtári rendszert, amely azonban mégiscsak rendszer és csak rendszerként működhet jól, feladataihoz mértén adekvátan. Hogy a könyvtárak miképpen működnek együtt, erről épp az Ön minisztériumának könyvtári osztályvezetője tartott több ízben is előadást, írt róla gyakran. Mi Öntől azt kérdeznénk: hogyan gondolja Ön, miniszter úr, a felső szintű együttműködések, kapcsolódások a könyvtárügy érdekében. Például a Belügyminisztériummal (ld. önkormányzatiság), a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztériummal (ld. vidékfejlesztés), az Oktatási Minisztériummal (ld. felsőoktatás és az iskolai könyvtárak), az Akadémiával (ld. az akadémiai, kutatóintézeti hálózat könyvtárait) stb.*

– A könyvtárak együttműködése elsősorban az egyes gyűjtemények tartalmából következhet, a gyűjtemény-építés szabályait pedig a fenntartók döntik el. A tárca felelőssége viszont, hogy a fenntartókat ösztönözze a rendszerhez való csatlakozásra. A már említett könyvtárhasználati jog biztosítása érdekében ugyanis nekünk „produkálnunk kell” elegendő nyilvános könyvtárt ahhoz, hogy a polgárok élni tudjanak a törvény adta lehetőséggel. Fontos viszont az is, hogy az egyes speciális feladatokat ellátó – iskolai, honvédségi, orvosi, múzeumi stb. – könyvtárak saját területükön minél magasabb színvonalon legyenek képesek szolgáltatni. Ez az ágazati irányítás felelőssége, amely bizony a kultuszminisztérium feladata a könyvtárügy és a könyvtári tevékenység egészét tekintve, természetesen minden esetben konzultálva és együttműködve a fenntartókkal (minisztériumok, önkormányzatok, egyházak stb.) és a szakmai szervezetekkel.

– *Az Ön megnyilatkozásai – biztos lehet benne, hogy nem henye udvariasság mondatja ezt velünk, hisz nyilván voltak már visszacsatolásai – országos figyelmet és visszhangot keltettek, keltenek. Ezúttal azonban kifejezetten a könyvtárosok számára kérnénk Öntől „üzenetet”.*

– Krúdy Gyula üzen, én csak őt idézem: „Aki finoman, szépen, nemesen akar élni: még jobb időkben is a könyvek apró betűi mögött kereste az elérhetlent, napjainkban pedig úgy tűnik fel néha, mintha már csak a régi évszámmal ellátott könyvek belsejében lenné fel az ember mindazt, amit az élettől, az életmódtól igényel...” Ezt 1922-ben írja Krúdy, mindannyiunknak, könyvtárosoknak, olvasóknak egyaránt, s a mondata vége sem érdektelen: „... bármilyen sokba is kerülne egy könyv mellett töltött csöndes délután, orvosság az, amely lelkünket, testünket ápolja”...

– *Miniszter úr! Köszönjük a beszélgetést!*

Győri Erzsébet–Vajda Kornél

A közkönyvtár és információs szolgáltatásai

Tisztelettel meghívjuk a Publika Magyarország Konferencia plenáris ülésére, 2000. március 29-ére. A rendezvény helyszíné Zamárdi, Községi Ház és Könyvtár – szól a meghívó, s ebben több rejtélyes elemet is lelhetett a nem éppen up to date könyvtáros. Mindenekelőtt a Publika Magyarország hangozhatott újszerűen: mi legyen az? De talán az sem volt/lehetett világos, miről is lesz majd szó ezen a konferencián, ezen a plenáris ülésen. Az előadók nevei, előadásaik címei persze megnyugvást, ha nem is teljeset hozhattak. *Mari Rowlett* az Essex Libraries Information Services menedzsere az európai közkönyvtárak együttműködő programjairól, az információs szolgáltatások fejlesztéséről ígért előadást, az eredményekről és tervekéről, a brit könyvtári tapasztalatokról. Nos ez világos, valamint az is, hogy merrefelé vág, ha *Téglási Ágnes* (Oktatási Minisztérium) a szolgáltatásokra való felkészítésről, felkészülésről prelegál, ha *Szabó Sándor* (British Council) a könyvtári információs szakemberek továbbképzésében való együttműködésekről beszél, végül ha *Bartos Éva* (FSZEK) a helyi társadalmi igényeknek a közkönyvtári információs szolgáltatásokra gyakorolt hatásáról ad elő. Mindez világos. Még világosabb volt a konferencia igazi címe, amely az előadói–elnöki asztal mögött volt kiírva hatalmas betűkkel: *A közkönyvtár és információs szolgáltatásai*. Az enigmatikus(nak tűnő) PUBLIKA nyilván ezzel függ össze. Persze sokan voltak Zamárdiban, akik réges rég tudták, mi legyen ez a Publika, akik pedig eddig nem tudták, kiderült számukra a konferenciából. Nos, a PUBLICA CEE projekt az Európai Unió tagországainak egy olyan projektje, amely az információs társadalom kihívásaira született válaszként, koncentrált akcióként a közkönyvtárak megsegítésére. (PubliCA. Concerted Action for Public Libraries.) A dolog 1998-ban indult, és fő célkitűzései szerint támogatja a közkönyvtáraik és információs ellátás minőségi javítását, hatékonyabb nemzeti és regionális stratégiák kialakítását, új telematikai szolgáltatások létesítését, jó modellek, szabványok, technológiák széles körű megismertetését, humán hálózatok létrehozását annak érdekében, hogy a fenntartók előtt világosabbá váljék a közkönyvtárak szere-

pe, jelentősége, hogy növekedjenek a könyvtári ráfordítások, épüljenek ki a könyvtári szakemberek közösségei, intenzívebbé váljon az együttműködések kiépítése, olajozottabbá azok működése. E célok érdekében a Publica képzéseket, tréningeket, workshopokat (stb.) szervez, támogató akciókat valósít meg és propagál, etc. Nos, ez a projekt nem állt, nem áll meg föltétlenül az Unió határainál. Kivált nem azoknál a határoknál, amelyek – remélhetőleg hamarosan – nem is lesznek/maradnak határok, hisz a mögöttük lévő országok belépnek/felvételnek az Unióba. Így Magyarország, ahol szinte pillanatok alatt megalakult a Publica Magyar Munkabizottság, és ahol a PUBLIKA – hogy most már, mintegy a honosítás jeleként is, magyarosan írjuk, ahogy az terjedőben is van a hazai szaksajtóban és felírásokon – MAGYARORSZÁG projekt be is indult. (Hogy mi mindent tett és tervez, az a Publica Magyarország létrehozójának *Billédi Ferencné dr. Holló Ibolyának* írásából, összefoglalóiból tudható.) Ezúttal mindenestre konferenciát szervezett, és épp erről szól e hosszúra, de tán nem feleslegesen hosszúra nyúlt bevezető után a beszámolóknak.

A Zamárdiban rendezett konferencia egyik legérdekesebb előadása kétségkívül a nyitó beszámoló volt, Mary Rowlett asszony prelegációja. Az angol hölgy (aki már többször megfordult hazánkban) az együttműködés, a könyvtárak közötti koordináció brit tapasztalatairól adott számot. Arról, hogy miért alakítottak oly sok és oly jól szervezett együttműködési kört a brit könyvtárak, országosatis, regionálisatis, helyit is. Ezek az együttműködések, a számtalan származékos haszon mellett – és azok hegyibe – elsősorban azt szolgálják, hogy a könyvtárak közösen részesüljenek az elérhető előnyökből, és csökkenjen közöttük az a sok (történelmi, helyzeti stb.) különbség, amely számos egyenlőtlenség, igazságtalanság forrása lehet. Ezek az országot át- meg átfogó, egyre sűrűbb hálóba szorító együttműködési körök egyúttal új infrastruktúrát is jelentenek, valamint azt is, hogy más könyvtárkép alakul ki lakosságban is, kormányban is a könyvtárakról. Angliában immáron közhelyszámba megy, hogy az információs társadalom kapuja a könyvtár, de az is, hogy a könyvtárak az „utcasarkok egyetemai” (street corner universities). Persze nem lehetnének kapuk és egyetemek, ha együttműködési hálózataik nem az elektronikus bázisokra épülnének. De hát azokra épülnek. Így azután nem válhat kétpólusúvá a társadalom, nem születhet a korábbi (mondjuk Disraeli-féle) antinómiákból (két nemzet, szegények és gazdagok bináris szisztémája stb.) egy semmivel sem jobb újabb antinómia, bináris opposzió: az informáltak és a nem informáltak két nemzete.

Hogy miként készülnek, készíődnek fel a magyar könyvtárosok (persze azoknak egyelőre csupán egy szerény rétege) a brit tapasztalatok átvételére, szimulálására, arról nyújtott körképet Szabó Sándor. A British Council hét év alatt 23 millió forintot költött ilyen célokra. Ösztöndíjakra, kiutazásokra, brit szakemberekkel való eszmecserék megszervezésére stb. Egy hétéves periódus le is zárult ezzel, nem azonban a British Council ilyen irányú tevékenysége. Sőt, az új, magasabb szintű szakaszba lép. Jogos hát a reménykedés, a bizalom.

Téglási Ágnes elméleti modellekkel operált, kedvesen vegyítve a telitalálátú klasszikus idézeteket (pl. Faludytól azt a passzust, hogy a jóléti állam tíz ismérve közül az ötödik így hangzik: „A közkönyvtárakat sokan látogatják. A könyvállomány színvonalas és cenzúrázatlan”.) a hálóterv-szerű táblázatokkal, amelyek azt mutatják be, hogy miféle modellek szerint képzelendő el a könyvtári szolgáltatás (az emberi kapcsolatok modellje versus nyitott rendszer modellje, metszve a belső folyamatok modelljével versus küldő kapcsolatok modellje; ahol persze a nyilak

innen-oda, onnan-ide horizontálisan és vertikálisan is mutathatnak, stb.). A legmélyértelműbb szavakat azonban a képzés – továbbképzés – életfogytig tartó tanulás triászának szentelte Téglási Ágnes, apró tanácsok bővődjével is illusztrálva, hogy nem mindegy, hogy kit mikor és hogyan képez tovább az intézménye, nem mindegy, hogy ki mikor és hogyan kapcsolódik bele a könyvtár belső és a szakma külső képzési rendszereibe, képzési fakkjaiba. E témakör kapcsán azután rendre felmerültek a képzési típusok problémái is: más a munka-típusú, a tudás-típusú képzés, megint más a készségekre illetve képességekre koncentráló, a tapasztalatokat (szakmai és munkatapasztalatokat) mozgósító képzés és más a személyiségjegyekre koncentráló stb. Szóval az előadó/előadás alaposan belemerült a humán erőforrások menedzselésének minuciózus elemzésébe, aminek magaslatáról azután gúnyos nyilatkozatot kapott a „klasszikus” káderfejlesztés és személyzeti munka problematikájára.

Bartos Éva sokkal kevésbé volt elméleti, de semmivel sem kevésbé érintett vitális kérdéseket. Az ő előadása teljes terjedelmében olvasható e számunk *Műhelykérdések* rovatában.

Szem- és elmenyitogató volt a konferencia, és nyilván az volt a második napra jutott workshop-program is, erről azonban nem lehet beszámolni. A workshop az „más”. Azon ott kell lenni, abban részt kell venni.

A Publika Magyarország projekt tehát nemcsak beindult, az eredetivel-mintával, anyaprojektel szinte egy ütemben, de – mint talán látható volt – értékes és ízes gyümölcsöket is termelt. A konferencia nyilván felszorozza majd azok számát is, akik közelebbit kívánnak megtudni e projektről és az általa nyújtott lehetőségekről. Az érdeklődők helyesen teszik, ha a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtárhoz fordulnak, a Publika titkársága ugyanis ott található. Amint azt Gelléri Ferencné elmondotta, a Publikát jó lenne mozgalommá tenni, minél szélesebb körök bevonásával. A stratégiai programot is megadta: középpontban a szolgáltatás, a szolgáltató könyvtár. Úgy legyen! (VK)

A kulturális törvény és a parlamenti pártok

Magyarországon 1997-ben kulturális alaptörvény született.

Felmerül a kérdés, miért bír különös jelentőséggel az 1994–1998-as parlamenti ciklus végén megalkotott kulturális törvény. Talán azért, mert „Magyarországon ritkán alkotnak kulturális alaptörvényt”. E tényre Vadász János, a Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezetének gondozásában megjelent, a kulturális alaptörvény dokumentumait feltáró munka előszavában hívja fel az olvasók figyelmét.

Kulturális rendelet hazánkban utoljára 1976-ban született. Ez az állampolgár kötelezettségeire nézve igen széles körű rendelkezéseket hozott, ám az állam és a helyi szintű igazgatás kulturális alapellátásra vonatkozó kötelezettségeit figyelmen kívül hagyta. A kulturális alapellátás működtetésének törvénye így igazán sosem

valósult meg. Az elmúlt évtizedekben ez nem jelentett feltűnő – vagy inkább a mai viszonyok között szembe tűnőnek nevezhető – gondot: állami finanszírozással, a nagyobb állami vállalatok hathatós és jelentős támogatásával a művelődési szervezetek, az úgynevezett kultúraközvetítő intézmények megfelelően működtek. (Húsz évvel ezelőtt, amikor az élet nem a mai felgyorsult tempójában haladt, s az embereket nem érthette annyi oldalról annyiféle benyomás, mint ma, az akkori kultúraközvetítő intézményeknek a művelődés befolyásolásában még sokkal nagyobb szerep jutott. S e lehetőséggel az akkori adott viszonyok között többé-kevésbé kielégítő módon élni is tudtak.)

Magyarországon két kultúraközvetítő intézményrendszerrel beszélhetünk, melyek (elvben) egymással egyenlő szinten állnak. Az egyik az oktatás, a másik a közművelődés. A kulturális alapellátást végző és megvalósító intézmények pedig a közkönyvtárak, múzeumok, levéltárak, művelődési házak, melyeket egyrészt az önkormányzatok, más részről az állam tart fenn.

1989-től, a rendszerváltástól kezdve egyre fokozottabb igény jelentkezett a kulturális alapellátás helyzetének vizsgálatára. Az egyik legsürgetőbb kérdés volt annak tisztázása, hogy a kulturális alapellátásban melyek az állam s melyek az egyes önkormányzatok feladatai. Ehhez kapcsolódóan pedig az, hogy munkájuk eredményes végzésének érdekében az e területen dolgozó szakemberek részére milyen jövedelmi és foglalkoztatási garanciákat kell biztosítani. – Ekkor, 1989-ben alakultak meg a kulturális dolgozók első önálló magyarországi érdekvédelmi szervezetei, a KKDSZ és mások. A KKDSZ a kulturális alaptörvény elkészítése és hatályba lépése után felvállalta, hogy a téma iránt érdeklődőket a törvény készítésének körülményeivel is megismerteti. Annak, hogy e dokumentumok éppen az említett szervezet jóvoltából kaptak nyomtatott és megszerkesztett formában nagyobb nyilvánosságot, más jelentősége is van. Egy szakszervezet feladata elsődlegesen az érdekvédelem: tagjainak a munkáltatók és munkavállalók közti zökkenőmentes munkakapcsolat fenntartását, a két fél közötti közvetítést és párbeszédet kell biztosítani. Erre pedig az egyik legalapvetőbb eszköz, hogy a rögzített, életbe lépett törvényeket – jogokat és kötelezettségeket – a felekkel betartassa, s arról az érintetteket, valamint a szélesebb nyilvánosságot is tájékoztassa. A KKDSZ-nek a dokumentumok kiadása mellett való döntését részben talán ez is befolyásolta.

A kulturális alapellátás kérdése persze nem oldódott meg közvetlenül a rendszerváltozás után. A tervgazdaságból a piacgazdaságba való politikai, gazdasági társadalmi átmenet sok olyan – köztük előre nem látott – problémát vetett fel, amelyek a kultúra, a kulturális szolgáltatások és a kultúraközvetítés helyzetének megoldását minduntalan háttérbe szorították. Abban a rendszerváltozásban részt vevő politikai pártok mind egyetértettek, hogy az EU-csatlakozás felé tartó országban a kulturális alapellátás biztosítását az állam és a helyi önkormányzatok egymást segítő munkájával lehet csak megoldani. Ám ennek semmiképpen sem lehetett kizárólagos módszere az a tendencia, mely akkoriban kezdett kibontakozni, s hamarosan egyre nagyobb méreteket ölteni, nevezetesen hogy a kultúrára szánt kiadásokat vállalkozások, közhasznú társaságok és alapítványok létrehozása által mindinkább a polgároknak igyekeztek terhelni.

Nagyon tanulságos és helyenként érdekes tényekre bukkanhatunk, ha az országgyűlés Kulturális és Sajtó Bizottságának a kulturális alaptörvénnyel kapcsolatos üléseiről szóló jegyzőkönyveket olvassuk. A Vadász János által összeállított do-

kumentumban a törvényt tárgyaló kulturális bizottsági jegyzőkönyvek anyaga nagyjából négyszáz oldalt tesz ki. Összességében véve elmondható: a könyvtárugyet érintő kérdések esetében a törvénytervezet és a felvetett képviselői előterjesztések nagy szakmai vitákat nem kavartak. Könyvtári kérdésekben az általánosnál nagyobb figyelem irányult a kisebbségek nyilvános könyvtári ellátásának témakörére, részben a bizottsági ülésekre meghívott kisebbségek képviselőinek jóvoltából. Érthetően az igazán élénk eszmecsere a kulturális javakról szóló passzusokat, valamint az anyagi vonatú kérdéseket és a szakszervezetek hatáskörébe is bevonható érdekvelmi ügyeket kíséerte.

A Bizottságnak a szóban forgó törvénytervezetet tárgyaló üléseire a pártok illetékes, megbízott képviselőin kívül további érintett szakembereket hívtak meg. A testületbe delegált tagokat a művelődési minisztérium és a KKDSZ javaslata alapján kérték fel. Erről és a Bizottság munkájáról alapos és hű képet adnak a testületi üléseken készült jegyzőkönyvek, melyeket a forrásgyűjtemény pontosan közöl. E dokumentumok által értesülhetünk a Kulturális és Sajtó Bizottság kulturális alaptörvényt tárgyaló első üléséről, ahol dr. Schiffer János MSZP-s képviselő már a munka megkezdésének legelején felvetette, hogy jó lenne a szakmai és a szakszervezeti vitát szétválasztani. Ezt szerinte az érdekképviseleti ügyek és a szakmai kérdések eltérő súlya és elbírálása teszi indokolttá. A szakmai kérdésekben így az illetékes szervezetek döntése biztosítottá válik, s az érdekképviseleti vitába nemcsak a KKDSZ-dolgozókat, hanem más szakszervezetek képviselőit is be lehet vonni.

A kulturális alaptörvény előkészítése 1996-ban kezdődött, és az 1997-es őszi parlamenti időszakban került megtárgyalásra. A hatékonyság és a minél előbb megszülető törvény érdekében a KKDSZ a törvénytervezet kidolgozásának kezdetekor azzal a javaslattal kereste meg a pártokat, hogy járuljanak hozzá: a kulturális alaptörvényt az országgyűlés ne plenáris ülésen vitassa meg, hanem egy külön erre a célra létrehozott bizottság keretében – a plenáris ülésre már csak a végső szavazást bízva. A KKDSZ javaslatát elfogadták, ennél fogva a Kulturális és Sajtó Bizottság kivételes eljárásának eredményeként 1997. december 9-én megszületett a kulturális alaptörvény (CXL. törvény).

Ha a különböző pártok és képviselők által benyújtott módosító indítványokat vizsgáljuk, szemmel látható, hogy a kulturális törvény tárgyalásakor a pártok igyekeztek rendkívül körültekintően eljárni. Az ügygel megbízott vagy a kulturális törvény kidolgozását felvállaló képviselők a paragrafusokat sokszor a legapróbb részletekig megvizsgálták. Módosító javaslataikkal valóban a törvény minél alaposabb, minél átfogóbb kimunkálására törekedtek.

Érdekes végigtekintenünk a kulturális alaptörvény készítésének és megalkotásának körülményeit pontosan ábrázoló dokumentumgyűjteményen, mely a törvény létrehozásáért vívott küzdelemtől (I. rész) a kulturális alaptörvény tervezetének az országgyűlés elé terjesztett szövegén (II. rész), a törvénytervezethez benyújtott képviselői és bizottsági módosító indítványokon (III. rész), valamint a törvény tervezetét tárgyaló bizottsági ülések teljes jegyzőkönyveinek szövegén (IV. rész) át egészen a kész törvényt szövegig vezet el bennünket. Minden egyes paragrafus és cikkely a legapróbb részletekig került kidolgozásra. A változtatások, változtatási szándékok között vannak nagyobb horderejű javaslatok ugyanúgy, mint értelmező előterjesztések, melyek leginkább a fogalmak meghatározását hivatottak árnyaltabbá tenni.

Nézzünk néhány példát a javaslatok közül, persze a teljesség igénye nélkül! A nemzeti könyvtárról az alaptörvény tervezetének 61. §-a rendelkezik. Ennek szövegében nemzeti könyvtár címszó alatt csak az OSZK említetik: a jelek szerint a tervezet a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtárától a nemzeti gyűjtőkört megvonná. Ez ellen a képviselők közül sokan – pártbeli hovatartozásuktól függetlenül – szót emeltek. Bizonyára nem véletlen, hogy a törvénytervezetet olvasó, áttanulmányozó képviselők szinte elsőként erre a jelenségre reagáltak. Főbb indoklásaik között a KLTE Központi Könyvtára nemzeti gyűjtőkörének védelmében leg-többet az szerepelt, hogy a szóban forgó gyűjtemény a Magyarországon 1952 előtt megjelent dokumentumokból országosan is jelentős gyűjteménnyel rendelkezik, s összállományát tekintve az ország második legnagyobb könyvtára. Nemzeti gyűjtőköri jellegének elvesztésével az egész ország jelentős kulturális bázis használatának lehetőségétől esne el. A végleges törvényszöveg ezt a hiányosságot pótolta, és a be-lőle fakadó félreértéseket remélhetőleg korigálta [63. § (2) bek.].

Takács Péter MDF-es képviselő javaslata volt a tervezet 4. § b) pontjának meg-változtatása. A tervezet itt úgy fogalmaz: „mindenkinek joga, hogy igénybe vegye a nyilvános könyvtári ellátás rendszerét”. A képviselő ezt a jogot nemcsak a nyilvános könyvtári rendszerre nézve tartja indokoltnak, hanem ebbe a körbe a múzeumi és közművelődési intézmények szolgáltatásait is bevonná. Javaslata alapján a 4. § módosult, az elképzelést a törvény megvalósította.

Sasvári Szilárd FIDESZ-es képviselő javaslatainak sorában fontos helyet kap a 82. § elhagyásának tervezett lehetősége. Ez a paragrafus kimondja, hogy a közművelődési intézmény létesítése, átszervezése, megszüntetése vagy tevékenységének 60 napon túli szüneteltetése esetén az önkormányzati testületnek a kérdéses ügyben a minisztérium véleményét kell kikérnie. Sasvári Szilárd indokolatlannak tartja ezt, mert úgy véli, hogy a minisztérium véleményezési joga ilyen esetben teljesen formális. Az önkormányzatok a közművelődési intézmény létesítéséről, megszüntetéséről illetve átszervezéséről dönteni tökéletesen jogosultak illetve hivatottak. A minisztérium véleményezése azért formális szerinte, mert az önkormányzat által a fenti kérdésekben hozott döntés ellen fellépni úgysem tud, kivéve, ha a tervezett változtatás előkészítéséhez és megvalósításához anyagilag járul hozzá. – A javaslat a kulturális alaptörvény végleges verzióján nem módosított, tehát az önkormányza-toknak a közművelődési intézményeikkel kapcsolatos változások, változtatások megkezdése előtt 30 nappal az illetékes minisztérium véleményét valóban ki kell kérniük (81. § első és második bekezdés). Sasvári Szilárd felvetett gondolata azon-ban, amely a közművelődési intézmények igazgatásának kérdését szinte teljes egészében az önkormányzati testületek döntési hatáskörébe utalná át, mindenképpen nagyon érdekes, és hosszabb – gazdasági, igazgatási – vizsgálatot érdemelne.

Molnár Péter SZDSZ-es képviselő pártja nevében ugyanis kifejti, hogy a terve-zet 6. §-ában leírt gyűjtemény fogalmának pusztán könyvtári értelemben vett for-máját nem tartja indokoltnak. A fogalom a gyűjtemény címszót ugyanis úgy hatá-rozza meg: Gyűjtemény: a könyvtár tervszerűen fejlesztett, rendezett, feltárt ál-lomány. Molnár Péter erről úgy vélekedik, hogy a meghatározás – és így a tör-vény – kizárólag csak a könyvtári állományra vonatkozik, arról rendelkezik, holott állományuk más, alapvetően archiválásra szakosodott intézményeknek, a múzeu-moknak és a levéltáraknak is van. A törvénynek a tervezetben szereplő megfogal-mazása esetén az utóbbi két intézménytípus állományáról az alaptörvény nem ren-

delkezne, s ez esetleg fogalmi zavart okozhatna. (Nevezetesen, hogy a törvényben rögzítettek csak a könyvtárak gyűjteményére vonatkoznának, a múzeumokéra és a levéltárakéra nem.) A „gyűjtemény” fogalmának meghatározása ezért a Szabad Demokraták álláspontja szerint nem indokol külön törvényi értelmezést. – Mindenképpen figyelmet érdemel ez a felterjesztés, még ha a pontosító intézkedés egy szűk körű fogalom teljesebb, jobban körülhatárolt leírását érinti is. Hiszen a törvények szövegének mind átfogóbb és egyértelműbb módon kell fogalmazniuk, ezért ez esetben vagy külön kellene rendelkeznie a könyvtárak mellett a múzeumok és a levéltárak gyűjteményéről is, vagy a Molnár Péter által felvetett formában evidensnek tekinteni a „gyűjtemény” fogalmát, s azt a törvényben külön nem rögzíteni. Végül is ez a meghatározás a törvény 1. sz. mellékletébe került.

Vadász János szóban forgó összeállításából a kulturális alaptörvény, az 1997. december 9-én született jogszabály minden vonatkozását megismerhetjük. Mi tartozik, mi tartozhat bele tulajdonképpen egy kulturális alaptörvény jogszabályainak körébe? Egyáltalán: mit szabhat meg és mit szabályozhat egy ilyen törvény? – Ezt a kérdést a törvényalkotók igyekeztek minden oldalról gondosan, figyelmesen és előrelátó módon körbejárni. Hogy ez mennyire sikerült, s a két éve elkészült kulturális alaptörvény rendelkezései hogyan változtatták meg a hazai kulturális viszonyokat, mennyiben és milyen mértékben lendítették előre a művelődés helyzetét, azt talán csak néhány év múlva és nagyobb rálátás után fogjuk érzékelni.

Hogy a kultúra és a művelődés pártolásában mekkora az állam szerepe, s hogy egyáltalán szükség van-e arra, hogy az állam közművelődési törvényt hozzon, azt a legtalálékosabban Vitányi Iván, a Kulturális és Sajtóbizottság elnöke az 1997. szeptember 17-i bizottsági ülésen elmondott egyik hozzászólásában foglalta össze, amikor Alföldi Albert hasonló kérdéseket felvető okfejtésére válaszolt.

„(...) Törvénybe azt kell foglalni, amihez az állam pénzt ad és ami az állami keretekbe tartozik. Létezik egy intézményrendszer, vannak könyvtárak, amelyek száma a felére – vagy annál is kevesebbre – csökkent az elmúlt években, mások rettenetes helyzetben vannak, nem tudnak könyveket vásárolni, és egyéb minden baj övezi őket. Ennek a törvénynek tehát azzal kell foglalkoznia, amit az állam tehet. Elég baj, hogy ebben a pillanatban a közművelődés túlságosan nagy része tartozik állami keretekbe, az lesz majd a paradicsom, amikor az államra szükség sem lesz, mert a társadalom maga fogja összeadni a pénzt, és (...) a civil szervezetek (...) akkora tevékenységet folytatnak, hogy az állam csak szalad utánuk és próbál még valamit segíteni. De most ez kifejezetten arra vonatkozik, úgy gondolom, amit mondtam, mert hiszen a könyvtárakról, levéltárakról, művelődési házakról, múzeumokról van itt szó, ezek életét kell valahogy szabályozni, és ez nem jelenti azt, hogy ha ezek életét szabályozzuk vagy megalapozzuk, az minden esetben segíteni fogja mindazokat a virágokat, amelyek ezen kívül vannak. És az »ezen kívül«-re mérhetetlen sok példát lehet hozni, mert természetesen az egyházak is folytatnak ilyen [értsd: közművelődési] tevékenységet, és ebben [a törvényben] az egyházak nincsenek benne. (...) Tehát azt hiszem, most arra kell összpontosítanunk, ami ebben benne van, amit az államnak tennie kell.”

Nagy Krisztina

[Kulturális alaptörvény. Dokumentumok. Összeállította és szerkesztette: Vadász János. Budapest, 1998, KKDSZ Kiadó. 597 p. 1000 Ft.]